

XALQARO MUNOSABATLAR DARAJASIDA PUL HARAKATI

*Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
"Bank ishi" kafedrasida assistenti*

*Muxammadiyev Kamoliddin G'ulomiddinovich
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi
Raximberdiyev Tolibjon To'liq o'g'li
raximberdiyevtolibjon90@gmail.com*

Annotatsiya: Ushbu maqolada jahon valyuta tizimining shakllanishi va rivojlanish bosqichlari tahlil qilingan. Parij kelishuvi, Bretton-Vuds tizimi va Yamayka kelishuvi kabi tarixiy voqealar yoritilib, xalqaro valyuta munosabatlarining zamonaviy tendensiyalari hamda valyutalar almashuv kurslariga ta'sir etuvchi omillar muhokama qilingan. Valyutalarning turli toifalari, jumladan, erkin ishlatiladigan, qattiq va yumshoq valyutalar, shuningdek, xalqaro rezerv valyutalarning ahamiyati ko'rsatib o'tilgan. Maqola xalqaro iqtisodiyot barqarorligini ta'minlashda valyuta tizimining roli haqida muhim ma'lumot beradi.

Kalit so'zlar: Jahon valyuta tizimi, oltin standart, Bretton-Vuds tizimi, valyuta kurslari, rezerv valyuta, erkin valyuta, xalqaro iqtisodiyot.

Annotation: This article analyzes the formation and development stages of the global monetary system. Historical events such as the Paris Agreement, the Bretton Woods system, and the Jamaica Agreement are highlighted, alongside discussions on modern trends in international monetary relations and factors influencing exchange rates. Different types of currencies, including freely usable, hard, and soft currencies, as well as the importance of international reserve currencies, are examined. The article provides valuable insights into the role of the monetary system in ensuring the stability of the global economy.

Keywords: Global monetary system, gold standard, Bretton Woods system, exchange rates, reserve currency, free currency, international economy.

Аннотация: В данной статье анализируются этапы формирования и развития мировой валютной системы. Рассматриваются такие исторические события, как Парижское соглашение, Бреттон-Вудская система и Ямайское соглашение, а также современные тенденции международных валютных отношений и факторы, влияющие на обменные курсы. Освещены различные виды валют, включая свободно используемые, твёрдые и мягкие валюты, а также значение международных резервных валют. Статья предоставляет ценные сведения о роли валютной системы в обеспечении стабильности мировой экономики.

Ключевые слова: Мировая валютная система, золотой стандарт, Бреттон-Вудская система, валютные курсы, резервная валюта, свободно конвертируемая валюта, международная экономика.

KIRISH.

Pulning xalqaro munosabatlardagi harakatini tushunish bugungi global iqtisodiy tizimning asosiy jihatlaridan birini tashkil etadi. Jahon valyuta tizimi davlatlararo valyuta munosabatlarini tashkil qilish shakli bo'lib, xalqaro shartnomalar asosida yuzaga keladi. Ushbu tizim xalqaro savdo, investitsiya, moliyaviy bozorlar va iqtisodiy aloqalarning barqarorligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Valyutalar o'rtasidagi kurslarning dinamikasi, milliy iqtisodiyotning rivojlanish darajasi va moliyaviy barqarorlik xalqaro valyuta munosabatlarida yetakchi omillardan biridir. Bugungi kunda jahon valyuta tizimining shakllanishi va rivojlanishi turli bosqichlarni bosib o'tgan va bu jarayon dunyo iqtisodiyotiga sezilarli ta'sir ko'rsatgan.

Jahon valyuta tizimi to'rt asosiy tarixiy bosqichni boshdan kechirdi: Parij kelishuvi bilan boshlangan oltin standart davri, Genuya konferensiyasi bilan tashkil topgan oltin-deviz tizimi, Bretton-Vuds tizimi va Yamayka kelishuvi natijasida erkin kurs tizimiga o'tish davri. Ushbu bosqichlar davomida xalqaro iqtisodiy munosabatlarning rivojlanishi, asosiy rezerv valyutalarning o'zgarishi va dunyo iqtisodiy kuchlarining taqsimoti jahon valyuta tizimiga turli darajada ta'sir ko'rsatdi.

Mazkur maqolada xalqaro valyuta tizimining tarixiy rivojlanish bosqichlari, valyutalar almashuv kurslarini belgilovchi omillar va zamonaviy valyuta bozorining o'ziga xos xususiyatlari tahlil qilinadi. Shu bilan birga, erkin ishlatiladigan, qattiq va yumshoq valyutalar hamda xalqaro rezerv valyutalarning o'rnini haqida batafsil ma'lumot beriladi. Maqola jahon iqtisodiyotining barqarorligini ta'minlashda xalqaro valyuta munosabatlarning dolzarb masalalariga e'tibor qaratadi.

ADABIYOTLAR SHARHI.

Abdulloyev A.J. [va boshq.]. - Buxoro: OOO "Sadriiddin Salim Buxoriy" Durдона nashriyoti. Ushbu kitobda iqtisodiyot va biznes boshqaruvi sohalarida dolzarb mavzular muhokama qilinadi. Asar O'zbekiston iqtisodiyotining rivojlanishiga va moliyaviy barqarorlikka erishishda korxonalar faoliyatining ahamiyatiga oid keng qamrovli tahlilni taqdim etadi. Kitobda iqtisodiy o'sish va barqarorlikka ta'sir etuvchi omillar, shuningdek, iqtisodiy tahlil usullari haqida aniq tushuntirishlar berilgan. Mualliflar O'zbekiston iqtisodiyotidagi o'zgarishlarni va yangi iqtisodiy siyosatlarning amalga oshirilishini batafsil yoritadilar. Ushbu asar o'quvchilarga iqtisodiy jarayonlarni to'g'ri tahlil qilish va ularni amaliyotga tadbiq etish imkoniyatini yaratadi. Maqolamda aynan ushbu manba korxonalar faoliyatiga ta'sir etuvchi iqtisodiy omillarni aniqlash va tushunishga yordam berdi.

Xalqaro Valyuta Jamg'armasining (IMF) rasmiy veb-sayti global iqtisodiy holatni baholash va moliyaviy barqarorlikni ta'minlash bo'yicha muhim manbadir. Saytda e'lon qilinadigan iqtisodiy prognozlar, analitik materiallar va hisobotlar global iqtisodiyotning bugungi holati va kelgusi rivojlanish yo'nalishlarini yoritadi. Jamg'arma tomonidan taqdim etilgan resurslar mamlakatlar va korxonalariga iqtisodiy siyosatni shakllantirishda yordam beradi. Aynan shu manba maqolada moliyaviy siyosat va iqtisodiy barqarorlikka ta'sir etuvchi global omillarni tahlil qilishda qo'llanildi. IMF ma'lumotlari orqali xalqaro iqtisodiyotdagi o'zgarishlar va ular O'zbekiston iqtisodiyotiga qanday ta'sir qilishi haqida aniq tushuncha hosil qilindi.

Officer L. Gold Standard, 2001. Ushbu kitobda oltin standartining tarixiy rivojlanishi va uning xalqaro iqtisodiy tizimlarga ta'siri to'liq yoritilgan. Muallif oltin standartining iqtisodiy o'sish, moliya bozorlari va xalqaro savdo bilan bog'liq asosiy jihatlarini tahlil qiladi. Ushbu asar oltin standartining iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashdagi roli va uning xalqaro iqtisodiyotdagi o'zgaruvchanlikni qanday boshqarish mumkinligini yoritadi. Maqolada aynan bu manba orqali oltin standartining xalqaro moliyaviy tizimlarga ta'siri va ularning korxonalariga qanday yomon yoki ijobiy ta'sir ko'rsatishini aniqlash uchun foydalanildi. Kitob, shuningdek, oltin standartining iqtisodiy barqarorlikka ta'siri haqida keng qamrovli tahlilni taqdim etadi.

NATIJALAR

Jahon valyuta tizimi davlatlararo valyuta munosabatlarini tashkil qilish shakli bo'lib, xalqaro shartnomalar asosida yuzaga keladi. Hozirga qadar jahon valyuta tizimining shakllanishi va rivojlanishi to'rt bosqichni bosib o'tdi.

Birinchi jahon valyuta tizimi 1870-yilda Parijda bo'lib o'tgan davlatlararo kelishuv natijasida yuzaga keldi. Bunda oltin standarti joriy etildi va oltin yagona xalqaro to'lov vositasi sifatida e'tirof etildi. Ammo 1914-yilda Birinchi jahon urushining boshlanishi oltin standartidan foydalanish amaliyotiga jiddiy salbiy ta'sir ko'rsatdi. 1914- 1915-yillarda dastlab Buyuk Britaniya, keyin esa, qolgan YEvropa davlatlari oltinni eksport qilishni chekladilar. AQSH urushga kech qo'shilganligi uchun mazkur cheklov 1917-yilda joriy etildi. Buyuk Britaniya funt sterlingdagi xalqaro to'lovlarni to'xtatdi. Import qilingan oltinlarning barchasi Angliya Markaziy bankining zahirasiga olina boshladi.

1922-yilda Italiyaning Genuya shahrida bo'lib o'tgan xalqaro konferensiyada **Ikkinchi jahon valyuta tizimi** yuzaga keldi. Uning muhim natijasi bo'lib, oltin-deviz standartining joriy etilganligi hisoblanadi. ya'ni, oltin bilan birga, 30-ta mamlakatning milliy valyutasiga xalqaro to'lov vositasi maqomi berildi. Ammo Ikkinchi jahon valyuta tizimi haqiqatda Buyuk Britaniyaning funt sterlingi standartiga aylandi. Ya'ni, funt sterling asosiy rezerv valyutaga aylandi. Bu esa,

quyidagi sabablar bilan izohlanadi:

1. Birinchi jahon urushi paytida funt sterling boshqa YEvropa valyutalariga nisbatan kam darajada qadrsizlandi (20%). Qolgan YEvropa valyutalari, xususan, Fransiya franki 80 foizgacha qadrsizlandi. Holbuki, Fransiya franki yetakchi valyutaga aylanishga da'vogarlik qilayotgan edi.

2. XX asrning 20-yillarida Angliya ochiq iqtisodiyotga ega edi. Boshqa davlatlar Angliya bilan savdo-sotiq qilib funt sterling ishlab olish imkoniyatiga ega edi. Bu vaqtda AQSH yopiq iqtisodiyotga ega edi.

3. Angliya banklari bu davrda keng tarqalgan xorijiy filiallarga ega edi. AQSH banklari esa, xorijiy filiallarga deyarli ega emas edi.

4. XX asrning 20-yillarida Angliya banklari tomonidan xalqaro savdoning 60 foizgacha qismi moliyalashtirilar edi. Yuqorida qayd etilgan sabablar Buyuk Britaniya funt sterlingning dunyo miqyosida xalqaro zahiralari hajmidagi salmog'ining oshishiga olib keldi. 1913 yilda dunyo bo'yicha xalqaro valyuta zahiralari 47 % i funt sterlingga to'g'ri kelgan bo'lsa, 1928 yilda ushbu ko'rsatkich 77 % ni tashkil etdi.¹ Ammo Ikkinchi jahon valyuta tizimi ham bir qator sabablarga ko'ra, inqirozga uchradi. Ushbu sabablardan asosiylari sifatida quyidagilarni ajratib ko'rsatish mumkin:

1. Buyuk Britaniya hukumati tomonidan Birinchi jahon urushidan keyin deflyasion siyosatni olib borilganligi. Deflyasion siyosat funt sterlingning oltinga nisbatan paritetini urushdan oldingi darajaga yetkazish maqsadida amalga oshirildi. Ammo ushbu siyosat kutilgan natijani bermadi va aksincha, valyutaviy inqirozga olib keldi. Buning sababi shundaki, Buyuk Britaniya funt sterlingning qat'iy belgilangan kursini saqlab turdi. Bu vaqtda, ularning tashqi iqtisodiy hamkorlari bo'lgan mamlakatlar devalvatsiyani amalga oshirdilar. Natijada Buyuk Britaniyaning tashqi savdodagi raqobatbardoshligi keskin pasaydi va to'lov balansining defitsiti miqdori oshdi. Fransiya, Germaniya va Belgiyaning milliy valyutalari Birinchi jahon urushida yuqori sur'atda devalvatsiyaga uchraganligi sababli ularning kursi past darajada qoldi.²

Buning natijasida mazkur mamlakatlarda to'lov balansida katta ijobiy saldo yuzaga keldi va oltinni katta miqdorda oqib kelishi yuz berdi.

2. Birinchi jahon urushidan keyin AQSH, Buyuk Britaniya, Fransiya va Germaniya Markaziy banklari tomonidan sterilizatsiyalashgan valyuta intervensiyasini amalga oshirilganligi. Buning natijasida Markaziy banklarning foizli daromad keltiruvchi ichki aktivlarining yillik o'zgarishi yuz berdi va u oltinning taklifini keskin qisqartirdi.

¹ Officer L. Gold Standart, 2001 maълумотлари.

² Officer L. Gold Standart, 2001 maълумотлари.

3. Markaziy banklar o'rtasida xalqaro rezervlarning notekis taqsimlanishining yuzaga kelganligi. Oltin-deviz standartini birinchi bo'lib Kanada 1929 yilda tark etdi.

1944 yilda AQSHning Bretton-Vuds shahrida bo'lib o'tgan xalqaro konferensiya natijasiga ko'ra **Uchinchi jahon valyuta tizimi** tashkil topdi. Uning muhim natijalari quyidagilardan iborat:

1. Xalqaro miqyosda qat'iy belgilangan kurs tizimi joriy qilindi. Milliy valyutalar paritetidan 1 foizgacha tebranishi mumkin edi. Buning natijasida davlatlar o'rtasidagi tashqi savdo munosabatlarida yuzaga keladigan valyuta riski muammosiga barham berildi.

2. AQSH dollari va Buyuk Britaniyaning funt sterlingiga xalqaro rezerv valyuta maqomi berildi.

3. Yangi rezerv aktiv – qarz olishning maxsus huquqi (SDR) yaratildi. SDR sun'iy valyuta bo'lib, XVFGa a'zo mamlakatlar o'rtasida, ularning Fondagi kvotasiga qarab taqsimlanadi va xorijiy valyutalar sotib olishda, kreditlar berishda va davlatlar o'rtasidagi to'lovlarni amalga oshirishda qo'llaniladi.

Ammo haqiqatda Uchinchi jahon valyuta tizimi AQSH dollari standartining gegemonligiga aylandi. Buning quyidagi sabablari mavjud edi:

1. AQSHning Ikkinchi jahon urushidan keyin jahon tovar bozorlarida raqobatchilari yo'q edi. Germaniya, Italiya, Yaponiya urushda mag'lubiyatga uchradi, YEvropaning qolgan davlatlari ham urush natijasida xonavayron bo'ldi. Bu esa, AQSHning tovarlar eksporti hajmini oshirish imkoniyatini keskin oshirdi.

2. AQSH «Marshall rejasi»ga asosan YEvropaga 13 mlrd. dollar miqdorida kreditlar va moliyaviy yordam ko'rsatdi. Ushbu mablag'larni berish evaziga AQSH Yevropa davlatlariga uskunalarni AQSHdan sotib olish va mahalliy xom-ashyo bazalariga AQSHni kiritish shartini qo'ydilar.

3. Ikkinchi jahon urushidan keyin XX asrning 50-yillariga qadar AQSH dollarga bo'lgan ishonchni mustahkamlash maqsadida uning devalvatsiya bo'lishiga yo'l qo'ymaslik siyosatini olib bordi.

4. AQSH dollarini cheklanmagan miqdorda oltinga qat'iy belgilangan baho bo'yicha almashtirish joriy qilingan edi. Bunda 1 unsiya oltinning bahosi 35 dollar qilib belgilangan edi.

XX asrning 60-yillariga kelib, AQSHda pullar taklifining keskin oshishi natijasida inflyasiyaning kuchayishi yuz berdi. O'z navbatida, pullar taklifining keskin oshishi ishsizlikni qisqartirishga qaratilgan siyosatning olib borilishi va davlat byudjeti defitsitini AQSH FZT kreditlari hisobidan moliyalashtirilishi oqibati edi. Ayniqsa, Vetnamdagi urush AQSH davlat byudjeti defitsitining keskin oshishiga olib keldi. Yuqorida qayd etilgan holatlar qat'iy belgilangan kurslar tizimining barham topishiga olib keldi. Bundan tashqari, XX asrning 60-yillariga kelib, Yevropa

davlatlari katta eksport salohiyatiga ega bo'ldi va buning natijasida ularda katta miqdorda AQSH dollari to'plana boshladi. Bunday sharoitda dollarni oltinga almashtirib berishni davom etishi AQSHning oltin zahiralari keskin kamayishiga olib kelar edi.

1976-1978 yillarda YAmaykada bo'lib o'tgan xalqaro konferensiyaning natijalariga ko'ra, **To'rtinchi jahon valyuta tizimi** tashkil topdi. Uning muhim natijalari quyidagilardan iborat:

1. Qat'iy belgilangan kurslar tizimi bekor qilindi va natijada barcha valyutalarni erkin suzish tizimiga o'tkazish tavsiya qilindi. AQSH dollarining oltinga almashtirib berish tartibining bekor qilinishi bilan qat'iy belgilangan kurslar tizimi barham topdi.

2. Germaniya markasi va Yaponiya ieniga xalqaro rezerv valyutalar maqomi berildi.

3. Oltinni demonetizatsiya qilish jarayoni rasman tugallandi. Ya'ni, oltindan xalqaro munosabatlarda to'lov vositasi sifatida foydalanish ta'qiqlandi.

4. SDRning xalqaro to'lov vositasi sifatidagi rolini oshirishning zarurligi asoslandi. SDRning o'z qiymati bo'lmaganligi sababli, uning qiymati valyuta savati bo'yicha aniqlanadi.

To'rtinchi jahon valyuta tizimining hozirgi, zamonaviy bosqichida AQSH dollari va yevro yetakchi rezerv valyutalar bo'lib turibdi. Ammo har ikkala rezerv valyutaning almashuv kurslarining nobarqarorligi xalqaro valyuta munosabatlarini amalga oshirishda qiyinchiliklarni yuzaga keltirmoqda.

Valyuta kursiga bir nechta omillar ta'sir ko'rsatadi. Ana shunday asosiy omillardan biri bu - to'lov balansining defitsitli ekanligidir. To'lov balansining defitsitli bo'lishi xorijiy valyutadagi to'lovlar miqdorining ortishiga, mamlakatning oltin-valyuta zahiralari miqdorining kamayishiga olib keladi. Buning natijasida ichki valyuta bozorida xorijiy valyutalar taklifining kamayishi yuz beradiki, ushbu holat milliy valyutaning nominal almashuv kursiga nisbatan kuchli tazyiqni yuzaga keltiradi.

Milliy valyuta kursiga ta'sir etuvchi muhim omillardan yana biri bo'lib, Davlat byudjetining defitsiti hisoblanadi. Ushbu omil rivojlanayotgan va o'tish iqtisodiyoti mamlakatlarida yaqqol kuzatiladi. Chunki, mazkur mamlakatlarning aksariyat qismida Markaziy banklarning iqtisodiy va siyosiy mustaqillik darajasi past bo'lib, Davlat byudjeti defitsitini qoplash maqsadida Markaziy bankning emissiya mexanizmidan foydalaniladi. Buning natijasida muomalaga tovarlar va xizmatlar bilan ta'minlanmagan pullar paydo bo'ladi va shuning asosida milliy valyutaning 30 qadrsizlanish jarayoni chuqurlashadi. Shu sababli, Davlat byudjeti defitsitining me'yoriy darajada bo'lishini ta'minlash milliy valyutaning barqarorligiga erishish nuqtai-nazaridan muhim amaliy ahamiyat kasb etadi. Xalqaro amaliyotda Davlat

bdyujeti defitsiti summasining nominal YAIM miqdorining 3 foizdan oshmasligi me'yoriy daraja sifatida qabul qilingan. Markaziy bank tomonidan amalga oshiriladigan monetar siyosat milliy valyutaning almashuv kurslariga, shu jumladan, nominal almashuv kursiga ta'sir etuvchi muhim omillardan biri sanaladi.

Ma'lumki, Markaziy bank tomonidan amalga oshiriladigan monetar siyosat iqtisodiy mazmuniga ko'ra ikki turga bo'linadi:

1. Restriksion monetar siyosat.
2. Ekspansionistik monetar siyosat.

Restriksion monetar siyosat deganda, odatda, muomaladagi pul massasining o'sish sur'atlarini jilovlashga qaratilgan monetar siyosat tushuniladi.

Restriksion monetar siyosatni amalga oshirishda Markaziy bank quyidagi usullardan foydalanadi:

- Markaziy bankning majburiy zahira stavkalarining darajasi oshiriladi;
- tijorat banklariga qimmatli qog'ozlar Markaziy bank tomonidan qayta sotib olish sharti bilan sotiladi;
- Markaziy bank tomonidan hukumatga va tijorat banklariga tegishli bo'lgan vaqtinchalik bo'sh pul mablag'lari depozit hisob raqamlariga jalb etiladi;
- Markaziy bank valyuta siyosati doirasida milliy valyutadagi pul mablag'lari hajmining o'sish sur'atlarini cheklashga qaratilgan operatsiyalarni amalga oshiradi.

Ekspansionistik monetar siyosat deganda muomaladagi pul massasining multiplikativ kengayishini ta'minlash asosida to'lovga qobil talabni rag'batlantirishga qaratilgan monetar siyosat tushuniladi.

Ekspansionistik monetar siyosatni amalga oshirishda Markaziy bank quyidagi usullardan foydalanadi:

- Markaziy bank qayta moliyalash stavkalarini pasaytiradi va tijorat banklariga beriladigan markazlashgan kreditlarning hajmini oshiradi;
- tijorat banklarining kreditlash hajmiga nisbatan Markaziy bank tomonidan belgilangan limitlar hajmi oshiriladi, ya'ni, banklarga kreditlar miqdorini oshirishga imkoniyat yaratiladi.
- Markaziy bankning majburiy zahira stavkalari pasaytiriladi;
- tijorat banklariga qimmatli qog'ozlar Markaziy bank tomonidan qayta sotish sharti bilan sotib olinadi;
- Markaziy bank valyuta siyosati doirasida milliy valyutadagi pul mablag'lari hajmining o'sish sur'atlarini oshirishga qaratilgan operatsiyalarni amalga oshiradi.

Restriksion monetar siyosat milliy valyutadagi pul massasining o'sish sur'atlarini pasaytirish va hatto uning hajmini qisqartirish imkonini beradi. Buning oqibatida milliy valyutaning qadri oshadi.

Ammo restriksion monetar siyosat ichki to'lovga qobil talabni bo'g'ib qo'yadi.

Natijada makroiqtisodiy o'sish sur'ati pasayadi. Ekspansionistik monetar siyosat ichki to'lovga qobil talabni rag'batlantirish imkonini beradi.

Natijada pul massasining yuqori sur'atlarda o'sishi, multiplikativ kengayishi yuz berishi mumkin.

Siyosiy risk, ya'ni, mamlakat riski milliy valyutaning nominal almashuv kursini o'zgarishiga ta'sir etuvchi asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Odatda, siyosiy risk chuqurlashganda mamlakatdan oltin-valyuta zahiralarini katta miqdorda chiqib ketishi yuz beradi. Buning natijasida ichki valyuta bozorida xorijiy valyutalar taklifi kesik kamayadi, to'lov balansining defitsiti ortadi. Oqibatda milliy valyuta qadrsizlanadi. AQSH dollari kursining nobarqarorligi Yaponiya, Germaniya, Fransiya, Buyuk Britaniya va Xitoy kabi mamlakatlarni ham tashvishga solmoqda. Chunki, ularning xalqaro valyuta zahiralarining asosiy qismi AQSH dollarida shakllangan. Shu sababli, 1999-yil yanvarda Yaponiya va Germaniya Moliya vazirlari AQSHga dollar, yevro va ienning kurslarini o'zaro bir biriga bog'lashni taklif qildilar. Ammo AQSH Federal zahira tizimining o'sha vaqtdagi rahbari A.Grinspen va Moliya vaziri R.Rubin ushbu taklifni qat'iy rad etdilar. Ularning fikriga ko'ra, mazkur uch etakchi valyuta kurslarini o'zaro bir-biriga bog'lashni joriy etish AQSH Federal zahira tizimining ishsizlik va inflyasiyaga qarshi kurashishga qaratilgan pul-kredit siyosatining mustaqilligiga putur yetkazadi. "Evrohudud"dagi qarz muammolari, Gretsiya, Ispaniya, Italiya, Portugaliyadagi og'ir moliyaviy holatlar, pirovard natijada, evroning AQSH dollari va boshqa yetakchi valyutalarga nisbatan kursining tebranishlariga va pasayishiga sabab bo'lmoqda. Ayniqsa, Gretsiyadagi og'ir iqtisodiy inqiroz holatlarini bartaraf etish maqsadida ajratilayotgan kreditlar va boshqa shakllardagi moliyaviy mablag'lar yevrodagi pul massasining oshishiga sabab bo'lmoqda.

2010-yil 7-mayda Yevropa Ittifoqiga a'zo bo'lgan mamlakatlarning rahbarlari tomonidan Gretsiyaga moliyaviy yordam berish dasturi ma'qullandi. Ushbu dasturga muvofiq, Gretsiya uch yil mobaynida 110 mlrd. yevro oladi. Mazkur yordamning Gretsiya uchun muhimligi shundaki, hozirgi kunda ushbu mamlakatdagi iqtisodiy ahvol juda og'ir: davlatning tashqi qarzi yalpi ichki mahsulot (YAIM) miqdoridan katta, davlat byudjeti defitsiti va tashqi qarzning umumiy miqdori 300 mlrd. evrodan oshadi. 2012-yilda Kiprda moliyaviy qiyinchiliklarning boshlanganligi yevroning nominal almashuv kursi barqarorligiga nisbatan mavjud bo'lgan salbiy ta'sirni yanada kuchaytirishga xizmat qiladi.

XULOSA

Jahon valyuta tizimi davlatlararo valyuta munosabatlarini tashkil etishda muhim rol o'ynaydi va uning shakllanishi hamda rivojlanishi tarixiy jarayonlar orqali to'rt bosqichni o'tgan. Birinchi jahon valyuta tizimi oltin standartiga asoslangan bo'lsa,

Ikkinchi jahon valyuta tizimi oltin-deviz standartini joriy etdi, ammo funt sterlingi dominant valyutaga aylandi. Keyinchalik, AQSHning iqtisodiy ustunligi bilan Uchinchi jahon valyuta tizimi shakllandi, bu tizim AQSH dollari va funt sterlingining hegemonligini ta'minladi. To'rtinchi jahon valyuta tizimi esa erkin suzuvchi valyutalar va SDRni qo'llab-quvvatlagan holda, jahon iqtisodiyotida yangi valyutalarning roli oshganini ko'rsatdi.

Xalqaro valyuta tizimi rivojlanishining muhim bosqichlari, shuningdek, milliy va xalqaro rezerv valyutalarining o'zgarishi, ayniqsa AQSH dollari va yevroning dominantligi, hamda valyuta kurslarining barqarorligini ta'minlash muammolari bilan bog'liq. Hozirgi kunda global valyuta tizimida erkin ishlatiladigan valyutalar, qattiq va yumshoq valyutalar, shuningdek, xalqaro rezerv valyutalari mavjud. Bularning barchasi, dunyo iqtisodiyotidagi valyuta risklari va iqtisodiy siyosatlarning global ta'sirini o'rganishda muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, valyuta bozori va valyuta kurslari tizimining o'zgarishi, ularni aniqlash mexanizmlari, milliy valyutaning stabilizatsiyasi va xalqaro savdoni amalga oshirishdagi o'zgarishlar jahon iqtisodiyoti uchun muhim omillar sifatida qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdulloyev A.J. [va boshq.] .- Buxoro: OOO "Sadriddin Salim Buxoriy" Durdoni nashriyoti, 2021. -360 b
2. www.imf.org.
3. Officer L. Gold Standart, 2001
4. Musgrave, R., & Musgrave, P. (1989). *Public Finance in Theory and Practice*. McGraw-Hill.
5. Keynes, J. M. (1936). *The General Theory of Employment, Interest and Money*. Palgrave Macmillan.
6. Pardayev M.Q., Ochilov I.S. Xizmat ko'rsatish sohasi korxonalarida samaradorlikni oshirish yo'llari. Monografiya. – T.: "Iqtisod-moliya", 2011. – 172 b.
7. Muxammedov M. va boshqalar "Xizmat ko'rsatish sohasi va turizmni rivojlantirishning nazariy asoslari"- S.: Zarafshon 2017.-299 b.